

Steigen præstegårdshave nord for polarcirklen, anlagt ca. 1870. Haven fungerede også som forsøgsstation for prøveplantninger for universitetets botaniske have

• The vicarage garden at Steigen, north of the Arctic Circle, ca. 1870. The garden also serves as a research station for planting experiments by the university's botanical gardens

Norske hager gjennom tusen år

Magne Bruun: *Norske hager gjennom tusen år*. Andresen & Butenschon, Oslo, 2007. 384 s. 499 Nkr.

Så har norsk havekunst også fået sin store bog, 350 tæt skrevne og rigt illustrerede sider, der på en gang er både et opslagsværk og den lange historie om både bevarede og svundne haver.

Bogen behandler, som titlen antyder, norske haver igennem 1000 år, hvilket fører os fra de tidligste klosterhaver til nutidens landskabsarkitektur. Vi starter i sagatiden omkring år tusind med vikingernes kvangårde og den via klostrene importerede havekunst med læge- og nytteplanter. Vi haster fra disse til renaissancehaverne, som skulle udvikles forskelligt, og hvis formsprog holdt sig længe rundt omkring i Norge. Renaissancehaverne kom via handelsforbindelser til især England og Holland, hvilket satte deres præg med regelmæssige haver med skabelonparterrer fyldt med blomster og især frugt og grønt, afgrænset af farvestrålende hegn og småpavilloner. Barokken slog aldrig rigtig igennem i Norge, om det skyldes terrænet, økonomiske forhold eller mangelen på et egentligt aristokrati ligger hen i det uviste; barokken manifesterede sig mest i form af nogle få allé-anlæg.

Derimod hævder forfatteren, at renaissanceen holdt sig til langt op i syttenhundredetallet og udviklede nogle interessante regionale udtryk, såsom de Østlandske aksefaste anlæg med haselgange og bassinanlæg og Vestlandske terrassehaver. Jeg vil måske nærmere karakterisere disse som en særlig form for beskeden norsk barok, eller en overgangsform, der fik sit eget levedygtige udtryk.

Den romantiske periode, med stemninger, pavilloner, eremithytter, og hvad der ellers hørte til, fik en kort med hektisk opblomstring i allerede perfekt romantiske norske landskab, men dette fik en brat afslutning omtrent sammenfaldende med unionsopløsningen.

Herefter følger den næste store epoke i norsk havekunst, den landskabelige have i Rep-ton's aftapning, der hurtigt fører til skabelonhaver med masser af eksotiske planter i tæppebede og drivhuse.

Eidsvoll Verk. Det østlandske anlæg med barokpræg omlagdes til gardenesque stil ca. 1860, men dele af den gamle lindeallé findes endnu. Planlægges restaureret til 2014

• The Eidsvoll Iron Works: The baroque garden was converted into gardenesque style around 1860, but parts of the old lime tree avenue remain. A restoration is planned in 2014

Bogen afsluttes med en forholdsvis kort gennemgang af hovedstrømningerne i forrige århundrede, med arts & craftshaverne og funktionalismens gennembrud for at ende med halvfjerdsernes og firsernes opgør med denne.

Dette sidste afsnit indeholder slet ikke som de foregående masser af konkrete eksempler og skulle måske enten have været udbygget til samme omfang som de forrige eller helt undladt, det

føltes – i hvert fald for denne læser – underligt amputeret og når slet ikke samme grundige højder som resten af bogen.

Som det kan læses af ovenstående, er det en meget grundig gennemgang præget af mange eksempler fra hver periode, og det gør bogen meget velegnet som opslagsværk, men mindre læsbar som samlet bog – denne læser vil derfor anbefale, at man tager den i småbidder og dyk-

Landstedet Damsgård fra 1700-tallet, Bergen, efter restaurering 1988 af Sven-Ingvar Andersson

• The Damsgård estate from the 1700'th century. Bergen, after restoration plans in 1988 by Sven-Ingvar Andersson

Rosendal Gamlehagen, Hardanger, renaissancehave fra 1666
 • The renaissance garden at the Rosendal Barony, Hardanger, laid out in 1666

ker ned i stoffet, når man fanges ind af en smuk illustration eller en interessant overskrift.

Jeg savner dog en opsummering for hver periode. Forfatteren indleder ganske vist hver periode med et kort – og for en fagligt interesseret læser forsimplet – afsnit, der rider periodens særkende op i en europæisk kontekst. Men man ville meget hellere have en grundig perspektivering og sammenstilling af de norske værker inden for den enkelte periode og overgangene imellem disse.

Man kunne også savne det store samlende og resumerende afsnit, der gjorde, at man fik det store overblik (forfatteren ligger tydeligvis inde med det), men det forsvinder let for læseren i de mange eksempler fra rundt omkring i landet.

Et kort med de enkelte havers placering ville også være en hjælp – specielt for en læser uden det store kendskab til norsk geografi.

Til bogens helt store plus side hører de, af forfatteren, smukt tegnede registrerings- og rekonstruktionsplaner. Små tegninger – de kunne godt have været større – i samme streg og signatur af haver og større anlæg op igennem tiderne, det giver et super overblik og sammenligningsgrundlag for havekunstens udvikling og de mange små nuanceforskelle imellem de enkelte anlæg op igennem århundrederne. Det får mig til at tænke på Kristine Jensens ph.d.-afhandling, hvor udvalgte værker i samme streg og målestoksforhold blev sat op imod hinanden. Her er tegningerne dog ikke i samme mål, hvilket kunne have bidraget yderligere til læserens egen afkodning og læsning af den norske havekunsts historie udtrykt i plan.

En sådan bog suppleret med enkle perspektiverende tekster ville denne læser meget gerne læse.

Det er dog tydeligt at forfatterens ambition har været at få det hele med, fra anekdoter om ejerforhold til planternes indførselshistorie.

Dette giver den vægt som opslagsværket, der rummer det hele; men går som sagt samtidig ud over læsbarheden og mindsker dermed læserens mulighed for at få det gyldne overblik over den norske havekunst.

Jacob Kamp

Dansk arkitektur siden 1754

Martin Keiding, Marianne Amundsen og Kim Dirckinck-Holmfeld (red.): *Dansk arkitektur siden 1754. Revideret og udvidet udgave af Dansk arkitektur 250 år. Arkitektens Forlag, 2007. 249 s., 350 kr. ISBN 978-87-7407-345-1*

Arkitektens forlag udgav i 2004 i forbindelse med Kunstakademiets Arkitektskoles 250 års jubilæum en introduktion til dansk arkitektur i de seneste 250 år. Udgivelsen er nu kommet i en ny udgave med nyt forord, layout og format og har fået navnet *Dansk arkitektur siden 1754*. Forfatterne er Kim Dirckinck-Holmfeld, Carsten Thau, Claus M. Smidt, Tobias Faber og Christoffer Harlang.

I ti kapitler bringes læseren gennem højdepunkter i dansk arkitektur, fra Eigtved over Arne Jacobsen til Vandkunsten og PLOT. Væsentlige byggerier og tegnestuer beskrives og sættes i relation til samtiden, i det omfang det lader sig gøre i den oversigtlige form. Sproget er flydende og behageligt og henvender sig tydeligvis til både fagfolk og ganske almindeligt arkitekturinteresserede. Den oprindelige udgaves tosprogede tekst er skiftet ud til fordel for to separate udgivelser. Det klæder bogen kun at være i ét sprog og gør den langt mere medgørlig for læseren.

Udgivelsen har fået en grafisk opdatering, og det mindre format bringer den i tættere familie med forlagets guidebøger. Illustrationerne er overvejende de samme, og i nogle tilfælde er det nye layout ikke ubetinget en fordel. Men generelt er bogen indbydende, tilgængelig og frem for alt indholdsrig.

Det sidste kapitel, Det moderne sammenbrud, er udvidet i forhold til *Dansk arkitektur 250 år* og fokuserer på de allernyeste byggerier og tendenser og på den hektiske byggeaktivitet, der har præget de sidste små ti år. Danske arkitekter roses for deres talent og deres evne til at brænde igennem, også på den internationale scene. Men samtidig kan forfatteren ikke undlade at løfte pegefingeren over for tiltagende 'koncepttryteri', overfladiskhed og manglende stillingtagen. 'Dansk arkitektur bør med hele sit kreative potentiale og tradition fastslå arkitektur

som et humanistisk projekt' skriver han i slutningen. Det skal blive interessant at se, hvad der om nogle år kan skrives i kapitel 11.

Caroline Andersen

Folkeskolens udeanlæg

Karen Attwell og Benny Schytte: *Folkeskolens udeanlæg. Otte eksempler. SBI 2006:15. Statens Byggeforskningsinstitut, 2006. 104 s., 300 kr. ISBN 87-563-1285-7*

Hvad kan folkeskolen tilbyde sine brugere i frikvarteret, om eftermiddagen og i weekenden? Hvornår indgår skolens udearealer som en naturlig del af undervisningen? Hvad skal der til for at skabe velfungerende, slidstærke og inspirerende udearealer ved skolen?

Folkeskolens udeanlæg præsenterer otte eksempler. Udvalgt mellem flere hundrede besøgte skoler er eksemplerne vidt forskellige, men har det tilfælles, at de inspirerer til leg og læring, at de indgår som en naturlig del af skolen, og at de fungerer i en dagligdag med stort slid og alsidig brug. Eksemplerne gennemgås, diskuteres og illustreres. Kriterierne for udvælgelsen af de otte skoler præsenteres i et tematisk afsnit, der også inddrager andre eksempler end de otte udvalgte. En gavmild litteraturliste henviser til et væld af danske udgivelser om emnet. Folkeskolens udeanlæg er blevet til som del af et forsknings- og udviklingsarbejde i perioden 2000-05.

Eksempelsamlingen er rig på jordbunden viden om børns leg, sociale strukturer i skolegården og skolens indflydelse på børns selvopfattelse. Kombineret med analyse af virkningen af de rumlige og arkitektoniske forhold giver bogen et rigtig godt overblik over de forhold, der er betydende for udearealernes kvalitet og anvendelse. Eksemplerne er hentet fra både by og land og viser derfor, hvor forskellige udgangspunkter skolerne har, og hvor forskelligt de udnyttes. Her er både skoleskove og skatebaner. Folkeskolens udeanlæg er brugbar både som inspiration og som mere teoretisk baggrundsviden om det at skabe rum for leg og venskaber, ro og undervisning.

Caroline Andersen